

Ks. Paweł Rybka

Bydgoszcz

Święty Józef – człowiek walczący z wątpliwościami? Obraz ziemskiego opiekuna Pana Jezusa na podstawie ikony Narodzenia Pańskiego

Saint Joseph, a Man Struggling with Doubts? The Image of Lord Jesus'
Earthly Guardian on the Basis of the Nativity Icon

W świetle słowa Bożego św. Józef, Oblubieniec Najświętszej Maryi Panny, zdecydowanie nie należy do osób najbardziej rozmownych. Według Ewangelii jest on przede wszystkim Mężem Niepokalanej Dziewicy – Matki Jezusa. Zaś zgodnie z przekazaną tradycją miał on pochodzić z rodu Dawida. Kilkakrotnie prawda ta zostanie wspomniana w pierwszych rozdziałach Ewangelii według św. Mateusza i św. Łukasza, które zwyczajowo nazywa się Ewangeliami dzieciństwa¹.

Na początku warto wspomnieć, że imię Józef w języku hebrajskim oznacza: „On doda”. Pomocą w zrozumieniu w pełni tego imienia jest fragment zaczerpnięty z Księgi Rodzaju 30, 23–24: *Gdy więc poczęła i urodziła syna, rzekła: „Zdjął Bóg ze mnie hańbę!” Dając mu zaś imię Józef, westchnęła: „Oby Pan dodał mi jeszcze drugiego syna!”*. Tekst ten nie tylko wskazuje na podwójną etymologię imienia, lecz także ukazuje tok rozumowania Racheli.

W niniejszym artykule ukazany zostanie obraz św. Józefa, który wylania się na podstawie ikony Narodzenia Pańskiego. Wydaje się on być bardzo fascynujący, ponieważ pokazuje rzeczywistość, z którą zmierzyć zapewne musi się każdy chrześcijanin. Oblubieniec Najświętszej Maryi Panny w niniejszym przedstawieniu staje się przedstawicielem każdego człowieka wierzącego i praktykującego.

¹ Por. J. Ernst, w: *Nowy Leksykon Biblijny*, red. F. Kogler, R. Egger-Wenzel, M. Ernst, red. wyd. pol. H. Witczyk, Kielce 2011, s. 324; C.M. Kerb, w: *The International Standard Bible Encyclopaedia, Joseph*, red. J. Orr, Chicago 1915, s. 1737

Pismo Święte o św. Józefie

W pytaniu, które umieszczone zostało w tekście Ewangelii św. Mateusza w rozdziale 13 wersecie 55 odnoszącym się do samego Pana i Zbawiciela Jezusa Chrystusa, przed czytającymi ukryty zostaje zawód, którym na co dzień musiał trudnić się św. Józef. Osoby obecne w synagodze słysząc naukę płynącą z ust Jezusa z Nazaretu, pytają się: *Czyż nie jest On synem cieśli?*². Jednakże czy obraz św. Józefa, który zostaje nakreślony w tym fragmencie, należy sprowadzić tylko do pracy, którą zajmował się na co dzień? Oblubieniec Najświętszej Maryi Panny zdecydowanie w świetle całości słowa Bożego jest ostatnim z patriarchów. Pan Bóg w związku z tym zdecydował się objawiać mu swoje plany i zamysły w postaci snów³. Święty Józef, tak samo jak Maryja Dziewica, doświadczył w swoim życiu obecności Anioła Pańskiego. Pewnie można by nazwać ten moment osobistym „zwiastowaniem” przyszłemu mężowi Maryi. Jednakże w odróżnieniu od Niepokalanej nie wypowiedział on żadnego słowa. Święty Józef nie rozpoczął żadnego dialogu z Wysłannikiem Pana, lecz jak mówi słowo Boże: *uczynił tak, jak mu anioł Pański rozkazał* (Mt 1, 24)⁴. Stwórca, wybrał sprawdzony już wcześniej sposób, znany z Księgi Rodzaju, do skomunikowana się ze św. Józefem (por. Rdz 28, 12–14; Mt 1, 19–24). Apostoł Mateusz w zredagowanej przez siebie Ewangelii bardzo mocno podkreślił fakt o sprawiedliwości oraz wierności, jaka obecna była w życiu Przczystego Oblubieńca (por. Mt 1, 19). Owa szlachetność św. Józefa zdecydowanie musiała wpłynąć na decyzję samego Pana o ustanowieniu go ziemskim opiekunem Jezusa Chrystusa. Więż powstała między nimi stała się także przyczyną zawarcia relacji pomiędzy Chrystusem Panem, obiecany Królem Mesjańskim, a Rodem Dawida (por. Mt 1, 1–16; Łk 3, 20–24)⁵. Owo nakreślenie misji św. Józefa jako opiekuna w Mt 1, 18–25 ma, jak widać, także drugie dno. Święty poślubiając Maryję, przekazuje nie tylko Jej, ale także Jezusowi Chrystusowi linię Dawidową⁶.

Warto zwrócić uwagę na to, że świadectwa Ewangelistów Mateusza i Łukasza znacznie różnią się od siebie. Święty Łukasz po narodzeniu

² Por. M.F. Sadler, *The Gospel According to St. Mark, with Notes Critical and Practical*, London 1884, s. 112.

³ Por. R. Sala, *Saint Joseph the Just Man*, Montréal 2006, s. 3.

⁴ Por. Jan Paweł II, *Adhortacja „Redemptoris Custos”*, [dalej: RC]17.

⁵ Por. R. Sala, dz. cyt., s. 3.

⁶ Por. P. Benedetto, *Il messaggio Cristologico Nell'annuncio a Giuseppe (Mt 1, 18–25)*, “Divus Thomas” 96 (1993), s. 196–198.

Chrystusa Pana wskazuje na to, że Święta Rodzina zgodnie z tradycją wybrała się do Jerozolimy po 40 dniach oczyszczenia, aby przedstawić Panu Dzieciątko Jezus i złożyć ofiarę zgodnie ze starotestamentalnym Prawem. Również innym elementem odróżniającym dwóch Ewangelistów jest oczywiście świadectwo zawarte u św. Łukasza, dotyczące smutku i troski, jakie zagościły w sercu rodziców poszukujących 12-letniego Chrystusa Pana w Jerozolimie, gdzie zgodnie ze zwyczajem pielgrzymowali każdego roku w czasie Paschy⁷. Warto zwrócić uwagę także na to, że w świetle relacji Apostoła Mateusza św. Józef wykazuje się szczególnym zaangażowaniem w opiece nad Najświętszą Maryją Panną oraz Dzieciątkiem Jezus podczas ucieczki do Egiptu, po wizycie Mędrców ze Wschodu. Niezwykle interesujące jest miejsce wybrane do ucieczki, a następnie powrót do Palestyny, ponieważ bardzo mocno koresponduje ono do wyjścia (Exodusu) Mojżesza (por. Rdz 37; 50, 22–26; Mt 2, 13–21)⁸. W świetle Mt 2, 19–20 odkryć można kolejną silną konotację z historią Mojżesza: *A gdy Herod umarł, oto Józefowi w Egipcie ukazał się anioł Pański we śnie, i rzekł: „Wstań, weź Dziecię i Jego Matkę i idź do ziemi Izraela, bo już umarli ci, którzy czyhali na życie Dziecięcia”*. Śmierć Heroda jest zapowiedziana ziemskiemu opiekunowi Chrystusa Pana słowami, które są zbliżone do słów zaczerpniętych z Wj 4, 19: *umarli wszyscy ci, którzy czyhali na twe życie*⁹.

Święty Józef w liturgii

We wspólnocie Kościoła przez wiele wieków nie ustanowiono głównego święta ku czci św. Józefa Oblubieńca Najświętszej Maryi Panny¹⁰. W Egipcie w pierwszych wiekach chrześcijaństwa wspomnienie św. Józefa obchodzono w lipcu. Od IX w. zaś w Kościele bizantyjskim ukształtowała się pobożność Józefowa, która odznaczała się celebracją liturgiczną poprzedzającą niedzielę przed Bożym Narodzeniem, podczas której czczono go wraz z innymi przodkami Chrystusa Pana. Ta charakterystyczna dla wspólnoty wschodniej praktyka nie przyjęła się jednak w Kościele zachodnim. Po dziś dzień jego liturgiczne wspomnienie przypada 19 marca. Przypuszcza się, że praktyka ta mogła wynikać z bliskości święta Zwiastowania Najświętszej

⁷ Por. M.F. Sadler, dz. cyt., s. 1740–1742.

⁸ Por. R. Sala, dz. cyt., s. 3.

⁹ Por. RC, 17, s. 454.

¹⁰ Por. R. Sala, dz. cyt., s. 3.

Maryi Pannie. Jest jednak bardzo prawdopodobne, że data ta została zaproponowana omyłkowo, ponieważ tego dnia we wspólnocie syryjskiej podczas liturgii czczono świętego męczennika o tym samym imieniu¹¹. Już na przełomie VIII i IX w. datę tę można odnaleźć w *Martyrologium* z Rheinau z opactwa Benedyktynów. Po przeprowadzeniu analizy tego dokumentu można zauważyć, że dzień 19 marca traktowany był jako dzień śmierci św. Józefa¹². Również później dzień ten pojawiał się jako święto u serawitów w 1324 r. Co ciekawe, istnieją także nieliczne potwierdzenia podobnych praktyk religijnych w niewielkim odstępstwie czasowym w Bolonii oraz u franciszkanów. Papież Sykstus IV ok. 1479 r. ustanowił święto św. Józefa w Rzymie. Do czasu rozpoczęcia obrad Soboru Trydenckiego dzień poświęcony Oblubieńcowi Najświętszej Maryi Panny rozprzestrzenił się do ok. 70 znanych miast w Europie¹³. W 1568 r. data ta stała się powszechna dla całego Kościoła i odtąd pojawiła się w odnowionym brewiarzu. Dwa lata później celebrację ku czci św. Józefa można było odnaleźć w Mszałe Rzymskim. Za czasów pontyfikatu papieża Grzegorza XV wydany został dekret w 1621 r., podnoszący to wspomnienie do rangi święta¹⁴. W XX w. św. Józef został ogłoszony przez papieża Piusa XI szczególnym obrońcą Kościoła wobec ataków komunizmu. Zaś jego następcą Pius XII do kalendarza liturgicznego wprowadził 1 maja święto św. Józefa Rzemieślnika, aby dalej przeciwdziałać wpływowi komunistycznym w wielu chrześcijańskich krajach. Święty Jan XXIII Oblubienca Najświętszej Maryi Panny ogłosił specjalnym patronem Soboru Watykańskiego II. Podczas zakończenia pierwszej sesji soborowej papież dodał do tzw. Kanonu Rzymskiego (dziś znany przede wszystkim pod nazwą Pierwszej Modlitwy Eucharystycznej) wspomnienie św. Józefa¹⁵. 1 maja 2013 r. dekretem Prefekta Kongregacji ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, Antoniego kard. Cañizaresa Llovera, imię Świętego Józefa zostało włączone do Drugiej, Trzeciej i Czwartej Modlitwy Eucharystycznej w trzecim wydaniu typicznym Mszału Rzymskiego zaraz po imieniu Najświętszej Maryi Panny¹⁶.

¹¹ Por. P. Benedetto, dz. cyt., s. 196–198.

¹² Por. W. Rozyński, *Z dziejów kultu św. Józefa*, „Kalskie Studia Teologiczne” 31 (2005), s. 115–116.

¹³ Por. A.G. Martimort, I.H. Dalmais, P. Jounel, *The Liturgy and Time*, Minnesota 1985, s. 143.

¹⁴ Por. F.L. Filas, *The Man Nearest to Christ: Nature and Historic Development of the Devotion to St. Joseph*, Milwaukee 1945, s. 1038–1039.

¹⁵ Por. W. Rozyński, dz. cyt., s. 115–116.

¹⁶ Por. F.L. Miller, *Saint Joseph: Our Father in Faith*, w: *New Catholic Encyclopedia*, vol. 7, Washington 2003, s. 6.

Święty Józef w ikonografii

Przyglądając się św. Józefowi w ikonografii, warto zauważyć, że można spotkać go na ikonie bezpośrednio dedykowanej jemu same-
mu, czyli na takiej, na której ukazany zostaje indywidualnie. Ikona
taka może wręcz sprawiać wrażenie portretu. Jednakże św. Józefa
spotkać można przede wszystkim w dziełach ikonograficznych przy-
wołujących różnego rodzaju wydarzenia związane z osobą Jezusa
Chrystusa czy z Najświętszą Maryją Panną. Najczęściej spotykane
ikony ze św. Józefem to: ikona Narodzenia Pańskiego, ikona Ofiaro-
wania Pana Jezusa w Świątyni oraz ikona związana z wydarzeniem,
jakim była ucieczka Świętej Rodziny z Betlejem do Egiptu¹⁷. Dziś
katolikom w Polsce Przewodny Oblubieniec może kojarzyć się dzie-
ki obecności Ruchu Światło-Życie, a dokładniej rzecz ujmując gałęzi
Domowego Kościoła, z ikoną Świętej Rodziny, na której to św. Józef
przytula Najświętszą Maryję Pannę, zaś pomiędzy nimi w centrum
ikony znajduje się, przedstawiony jako młodzieniec, Jezus Chrystus¹⁸.

W tym zindywidualizowanym wizerunku Oblubieńca Najświętszej
Maryi Panny warto zauważyć, że dosyć często przedstawiany jest on
z dwoma atrybutami. Pierwszy z nich to lilia, która zawsze była sym-
bolem czystości. Innym elementem obecnym w tym dziele ikonogra-
ficznym jest oczywiście narzędzie związane z przypisywanym mu za-
wodem stolarskim¹⁹. V.D. Fartusov w swojej publikacji poświęconej
sztuce pisania ikon zwraca uwagę, w jaki sposób powinien być przed-
stawiany św. Józef. Autor tego dzieła bardzo mocno podkreśla wiek
Oblubieńca Najświętszej Maryi Panny, który powinien odzwierciedlać
się w siwych, lekko kręconych włosach i odpowiednio długiej brodzie.
Jego tunika nie powinna być za bardzo skomplikowana, a na krańcach
jego szat mogą znajdować się elementy przypominające jakby szczot-
ki, w które wplecione są niebieskie nitki. Według tradycji wschodniej
może on również trzymać w dłoniach dwie białe turkawki (gołębie).
Ten sposób ukazania św. Józefa jako człowieka w pocziwym wieku
dominuje w ikonografii chrześcijańskiej, a zwłaszcza bizantyjskiej²⁰.

¹⁷ Por. Komisja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów Episkopatu Polski, *Dekret w sprawie wspominania św. Józefa w Modlitwach eucharystycznych*, „Anamnesis” 19 (2013), 3, s. 29–31.

¹⁸ Por. G. Giamberardini, *San Giuseppe nella tradizione copta*, Cairo 1966, s. 241–264.

¹⁹ Por. Z. Bator, *Święta Rodzina w chrześcijańskiej ikonografii*, „Salvatoris Mater” 11 (2009), 4, s. 120–123.

²⁰ Por. M. Chmielewski, *Sylwetka duchowa św. Józefa z Nazaretu*, „Homo Meditans” 24 (2003), s. 28.

Współcześnie można zauważyć wiele ikon przedstawiających św. Józefa trzymającego na rękach małego Jezusa bądź uczącego Go cieślińskiego zawodu²¹.

Obraz św. Józefa w ikonie Narodzenia Pańskiego

Ogólny kanon ikonograficzny

Przedstawienie Narodzenia Chrystusa Pana w swojej pierwotnej formie powstało na przełomie V i VI w., w latach szczególnych, w których pielgrzymujący do Ziemi Świętej przynosili stamtąd olej z lamp palących się w miejscach świętych²². Na pierwszy rzut oka można odnieść wrażenie, jakby ikona była podzielona na dwie części. W centralnym miejscu usytuowany został Nowonarodzony Chrystus Pan. To właśnie w Jego osobie odzwierciedla się ów stan ikony, ponieważ to w nim łączą się granice świata ziemskiego i niebiańskiego. On zspala w sobie aniołów znajdujących się w górnej części ikony oraz ludzi na dole. Ten sposób prowadzenia narracji o dwóch częściach wszechświata w niniejszym dziele ikonograficznym ma za zadanie wywołać w odbiorcy pewną nieufność, ale także i fascynację²³.

Ikona objawiająca tajemnicę Bożego Narodzenia napisana została na podstawie relacji Ewangelistów Marka i Mateusza. Jednakże w dziele tym widoczne są również silne oddziaływania tekstu apokryficznego z ok. 150 r. po Chr., znanego jako Ewangelia Jakuba. Właśnie według tej księgi oczekiwany Mesjasz miał narodzić się w kamiennej górskiej grocie. W punkcie styku nieba i ziemi, centralnym dla tego dzieła, umiejscowiona zostaje Niepokalana Dziewica, która zdecydowanie przewyższa swoją wielkością pozostałe postacie umiejscowione na ikonie. Przybiera ona postawę półsiedzącą bądź półleżącą na aksamitnej, zazwyczaj czerwonej poduszce. Przy boku Maryi nie znajduje się św. Józef, jest on zdecydowanie oddalony od Niej i Dzieciątka Jezus. Maryja Panna zwrócona jest swoim ciałem w stronę Dzieciątka Jezus, które znajduje się tuż obok. Całość otacza przeogromny skalny teren, przy którym znajdują się aniołowie

²¹ Por. V.D. Fartusov, *Руководство к писанию икон святых угодников божских в порядке дней года: Опыт пособия для иконописцев*, Русский Хронографъ, Moskva 2002, s. 118–119.

²² Por. M. Potoczny, *Kult Świętego Józefa Cieśli w Liturgiach Kościołów Wschodnich*, „Kalijskie Studia Teologiczne” 31 (2005), s. 150.

²³ Por. L. Ouspensky, L.A. Uspenskij, V.N. Losskij, V. Lossky, *The Meaning of Icons*, Crestwood 1999, s. 157.

z rozpostartymi skrzydłami. Nie można jednakże pominąć także zwierząt, które umiejscowione zostają w grocie blisko Pana Jezusa²⁴. Wół i osioł symbolizują oddających cześć Nowonarodzonemu – Hebrajczyków i Pogan. Owe zwierzęta mają być wypełnieniem następujących słów z Księgi Izajasza 1, 3: *Wół rozpoznaje swego pana i osioł żłób swego właściciela, Izrael na niczym się nie zna, lud mój niczego nie rozumie*. Nad grotą z lewej strony można zauważyć aniołów, którzy pomagają Mędrcom ze wschodu podążać we właściwym kierunku za gwiazdą betlejemską. Nadjeżdżający magowie przedstawiani są dość często w tym typie ikonograficznym jako osoby w różnym wieku. Jeden z nich wyglądem często przypomina siwego starca z długą brodą. Kolejny zaś z mężczyzn bywa przedstawiany w średnim wieku. Ostatni z mędrców często jest dobrze ogolonym młodzieńcem. Ich różny wiek ma symbolizować nieskończoność czasu. Symetrycznie po drugiej stronie umiejscawiany jest często anioł zwiastujący dobrą nowinę o narodzeniu Chrystusa Pana pasterzom pasącym swe owce. Nierzadko pojawia się też pasterz, który w euforii dmie w róg, by ogłosić całemu światu radość z przyjścia Mesjasza. W prawym dolnym rogu umieszcza się na ogół dwie kobiety stojące obok zbiornika z wodą, który kształtem może przypominać chrzcielnicę. Często ukazywane są podczas kąpieli Dzieciątka. Po lewej stronie zazwyczaj umieszcza się św. Józefa z nieznanym towarzyszem. Zdarza się jednak, że Oblubieniec Najświętszej Maryi Panny jest sam w lewym rogu, ze spuszczoną głową. Niekiedy dolna kompozycja ikony ma zmienioną kolejność. Mogą występować dodatkowe sceny i osoby²⁵.

Święty Józef

Święty Józef w tym typie ikonograficznym zawsze znajduje się w znacznej odległości od Najświętszej Maryi Panny. Zazwyczaj stoi przy nim różnie interpretowana przez teologów postać. Wygląda ona jak stary i zgarbiony pasterz. Ubrany jest w strój przypominający skórę z jakiegoś zwierzęcia. Niektórzy widzą w tej postaci proroka Izajasza, zaś drzewo rosnące przed tą postacią utożsamiają z fragmentem z napisanej przez niego księgi: (...) *wyrośnie różdżka z pnia Jessego, wypuści się odrośl z jego korzeni. I spocznie na niej Duch Pański, duch mądrości i rozumu, duch rady i męstwa, duch wiedzy i bojaźni*

²⁴ Por. A. Drandaki, *Icon with the Nativity*, w: *Byzantium Faith and Power (1261–1557)*, red. H.C. Evans, New Haven – London 2013, s. 180.

²⁵ Por. S. Nes, *The Mystical Language of Icons*, Grand Rapids 2004, s. 43.

*Pańskiej. (...) Wtedy wilk zamieszka wraz z barankiem, pantera z koźlęciem razem leżeć będą, cielę i lew paść się będą razem i mały chłopiec będzie je poganiał. Krowa i niedźwiedzica przestawać będą przyjaźnienie, młode ich razem będą legły. Lew też jak wół będzie jadł słomę (Iz 11, 1–2.6–7)²⁶. Pośród większej części interpretatorów niniejszej ikony znajdują się głosy, które ubranego w owczą skórę starca utożsamiają z tzw. *duchem zwątpienia*²⁷. Interesującą interpretację całego tego motywu daje Jeremiał McKemy, prowadzący internetową stronę związaną z re-odkrywania piękna starożytnego chrześcijaństwa. Pisze on następujące słowa o św. Józefie i o całej zaistniałej sytuacji: *Po narodzinach Jezusa, wychodzi on z grotty, walcząc z wątpliwościami. Postać obok niego ma być diabłem, który oczywiście wypełnia jego umysł wszelkiego rodzaju wątpliwościami i prawdopodobnie złymi myślami. Możemy śpiewać podczas liturgii „Cóż to za dziecko?” , ale pytanie Józefa brzmiało „Czyje to dziecko?!” , ponieważ wiedział, że na pewno nie jest jego ojcem. A jednak Józef ma aureolę, która wskazuje na jego świętość²⁸. Józef, znajdujący się w znacznej odległości od Maryi i Dzieciątka, pogrążony jest w głębokim zamyśleniu. Często zdarza się, że przedstawiany jest on z brodą opartą na dłoni. Zastanawia się nad tajemnicą ojcostwa. Dzieje się to wszystko pomimo snu, w którym Pan Bóg wszystko mu wyjaśnił przez swojego posłannika (por. Mt 1, 18–25). Zastanawia się nad wielką tajemnicą Wcielenia. Szuka odpowiedzi na pytanie zasiane w jego sercu przez złego ducha: Jak to jest możliwe, że wielki, obiecywany Mesjasz zdecydował się narodzić właśnie z dziewicy, którą poślubiłem?²⁹. Pyta sam siebie: jak dziewica może urodzić i pozostać dziewicą jednocześnie? Według tradycji bardzo istotny jest także atrybut, trzymany przez garbatego pasterza. Zły Duch miał, zwracając się do Józefa, stopniowo pogrążyć go w jeszcze większych wątpliwościach. Według tradycji miał on powiedzieć sarkastycznie, że nie jest w ogóle możliwe, żeby dziewica urodziła syna czy córkę i pozostała dziewicą. W tym celu wykorzystuje trzymany w dłoni kij. Zły duch miał wykorzystać go do porównania całej sytuacji z Najświętszą Maryją Panną do suchego patyka,**

²⁶ Por. Y.A. Kozlova, *Icon with the Nativity*, w: *Byzantium Faith and Power (1261–1557)*, s. 181.

²⁷ Por. S. Smirnova, V.K. Laurina, E.A. Gordienko, *Живопись Великого Новгорода. XV век*, Moskva 1982, s. 232.

²⁸ Por. V.I. Antonova, N.E. Mieva, *Каталог древнерусской живописи XI – начала XVIII в. в. Опыт историко-художественной классификации*, Moskva 1963, s. 106.

²⁹ Por. J. McKemy, *Nativity Icon Explained*, [online], [dostępny: <https://www.orthodoxroad.com/nativity-icon-explained>], [dostęp: 8.01.2021].

który nie jest niezdolny wypuścić liści. Święty Józef w niniejszej scenie staje się ważnym symbolem dla każdego człowieka, a zwłaszcza chrześcijanina. W tej ciężkiej sytuacji mąż sprawiedliwy, jak został nazwany w Ewangelii, odzwierciedla niewiarę ludzkości. Jednakże pokazuje, jak zmagać się ze sceptycyzmem i wątpliwościami. Na ikonie przecież nie utracił nimbu znad swojej głowy, ponieważ pozostał wierny, służąc tajemnicy wcielenia³⁰.

Gdyby spojrzeć na człowieka znajdującego się przy Józefie jako postać pozytywną, tak jak przy pierwszej interpretacji, można by nadać tej ikonie kolejne nowe i oryginalne spojrzenie. Jeśli rzeczywiście obok Oblubieńca Niepokalanej stał Izajasz³¹, a nie kusiciel, to mógł on przecież przypomnieć inne słowa zapisane w swojej księdze prorockiej: *Dlatego Pan sam da wam znak; Oto Panna pocznie i porodzi Syna, i nazwie Go imieniem Emmanuel* (Iz 7, 14). Może właśnie to zdanie byłoby potrzebne Józefowi, by przewyciężyć w sobie ducha wątpliwości, który go opanował w trudzie zrozumienia tego znaku uczynionego przez Stwórcę?

Spoglądając w całości na ikonę przedstawiającą historię przyjścia Mesjasza na świat, warto podkreślić dwa fundamentalne aspekty. Dzieło to, po pierwsze, ma przypomnieć podstawową prawdę dogmatyczną dotyczącą Wcielenia Syna Bożego oraz urzeczywistnić pewnego rodzaju tajemnicę, o której pisze św. Jan Apostoł w zredagowanej przez siebie Ewangelii: *A Słowo stało się ciałem i zamieszkało wśród nas. I oglądaliśmy Jego chwałę, chwałę, jaką Jednorodzony otrzymuje od Ojca, pełen łaski i prawdy* (J 1, 14). Po ludzku trudno jest wyjaśnić to wydarzenie, w którym to Bóg zrównuje się do pozycji człowieka. Odwieczne Słowo (Jezus Chrystus) przyjmuje ludzką naturę. Drugim aspektem obrazowanym przez ikonę Narodzenia Pańskiego jest niezwykła prawda o wpływie omawianego wydarzenia na naturalne życie całego wszechświata. W sposób dobitny ukazane zostają konsekwencje, ale także nowa perspektywa całego tego zdarzenia³². Wydarzenie, które ma miejsce, jest punktem zwrotnym w całej historii nie tylko zbawienia, ale ludzkości. Obejmuje ono wszystkich stworzonych. Jezus Chrystus zstępując z nieba na ziemię, w materię, w stworzenie, pozwolił sobie samego – zgodnie ze słowami Ps 139,

³⁰ Por. S. Nes, dz. cyt., s. 43.

³¹ Por. A. Kfouf, *Icon of The Nativity of Christ: Explained*, [online], [dostępny: <https://antiochianprods.blob.core.windows.net/websiteattachments/Nativity%20Icon%20-%20FR%20Kfouf.pdf>], [dostęp: 8.01.2021].

³² Por. S. Nes, dz. cyt., s. 43.

15, *utkać w głębi ziemi*³³. Na oczach odbiorcy dzieła rozgrywa się dramat osobisty św. Józefa, ale także dramat ludzi wszystkich wieków – trudność przyjęcia prawdy o wcieleniu po dziś dzień dla wielu przekracza ludzki rozum i słowa. Stąd pewnie w całej historii rodzą się i odnawiają liczne herezje, które zaprzeczają tej prawdzie. Zły duch nawiedza człowieka i budzi w nim wątpliwości w tej fundamentalnej prawdzie, którą należy przyjąć, by pojąć pozostałe tajemnice Boże.

Niepokalana Dziewica w niektórych dziełach ikonograficznych spogląda na Dzieciątko, zdarza się, że patrzy na świat zewnętrzny, często jednak spogląda też na św. Józefa, wyrażając w swoim spojrzeniu współczucie dla jego stanu rzeczy. Ikona ta dla chrześcijan jest zaproszeniem do współczucia względem tych, którzy wątpią i nie potrafią uwierzyć³⁴.

Zakończenie

Niniejszy artykuł miał za zadanie przede wszystkim zwrócić uwagę czytającego na wątpliwości związane ze św. Józefem w świetle ikony Narodzenia Pańskiego, które także dotyczą każdego człowieka, również wierzącego. Cel ten został zdecydowanie zrealizowany. Refleksja osobista autora, która zrodziła się podczas czytania, analizy i opracowania źródeł, dotyczy umiejscowienia Uroczystości św. Józefa Oblubieńca Najświętszej Maryi Panny oraz Zwiastowania Pańskiego. Niech też i ona stanie się częścią słowa końcowego w niniejszym opracowaniu. Prawie zawsze wspomniane uroczystości wypadają w Wielkim Poście, w pewnym odstępnie od i bliskości Wielkiego Tygodnia. Może rzeczywiście wpierw chrześcijanin musi doświadczyć wątpliwości podobnych do tych „józefowych”, by następnie razem z Maryją Dziewicą przeżyć tajemnicę Zwiastowania, czyli zrozumienia, że Jezus Chrystus w Niepokalanej Dziewicy zamieszkał i z Niej się narodził, by w finalnym etapie razem z Chrystusem przeżyć misterium Paschalne.

³³ Por. L. Ouspensky, L.A. Uspenskij, V.N. Losskij, V. Lossky, dz. cyt., s. 157.

³⁴ Por. S. Nes, dz. cyt., s. 43.

Summary

This article attempts to perform an iconographic and theological analysis of the icon of the Nativity. This iconographic type contains an interesting motif related to the doubts experienced by St. Joseph. The first part of the article presents selected passages of the Holy Scripture referring to the Spouse of the Blessed Virgin Mary. Then, in a compressed version, the reader is given an overview of how St. Joseph has been commemorated in the liturgical calendar down through the centuries. The third part of the article shows how the Blessed Bridegroom is depicted in the iconographic canon. The last part presents St. Joseph as a man experiencing doubts related to the mystery of Incarnation. Furthermore, it discusses how he manages to deal with this difficult experience and how he represents all of humanity in this situation.